

POËZIEVESPER
MARTINIKERK GRONINGEN

30 november 2014

FAMILIE
van huis uit meegekregen

klarinetten
Pablo Terborg
Tiemo Meijlink

organist
Henk de Vries

koor
Cantores Sancti Martini o.l.v. Leo van Noppen

voorbereiding
Marian van der Schors, Matty Metzlar, Henk van der Spoel

Mijn moeder is mijn naam vergeten,
mijn kind weet nog niet hoe ik heet.
hoe moet ik mij geborgen weten?

noem mij, bevestig mijn bestaan,
laat mijn naam zijn als een keten.
noem mij, noem mij, spreek mij aan,
o, noem mij bij mijn diepste naam.

voor wie ik liefheb, wil ik heten.

Neeltje Maria Min
Voor wie ik liefheb wil ik heten, 1966

Iedereen heeft familie.
Of je familieleden er nog zijn of niet, of je hen nog ziet of niet,
je bent onlosmakelijk met hen verbonden.
In de drie vieringen gaan we aan de hand van gedichten in op verschillende aspecten
van het begrip familie.

De titel van deze eerste poëzieviering is: ***Van huis uit meegekregen.***

Wat krijg je mee, wat laat je los? Of laat het jou niet los?
Wat geef je door aan je eigen kinderen, aan anderen?
Dit zijn een aantal vragen, die door het thema opgeroepen worden,
met tenslotte de vraag: Wie ben je erdoor geworden?

Aan de hand van gedichten van Judith Herzberg en Rutger Kopland
worden deze vragen aan de orde gesteld.
We lezen daarnaast psalm 25 in een bewerking van Huub Oosterhuis.

Naar u, Levende,
klimt mijn ziel.

U vertrouw ik:
dat Gij zijt.

U verlang ik
ooit te zien.

Door de nacht heen
zien uw ogen
mij.

Van mijn ellende
keer u niet af.

Mijn vertrouwen
beschaam het niet.

Op u wachtte ik
levenslang.

Elke dag weer
zoeken mijn ogen
jou.

Laat je nu vinden
liefde.

Keer je niet af.

*Houd mij in leven,
wees Gij mij redding,
steeds weer zoeken mij ogen naar u.*

*Omdat Gij zijt zoals Gij zijt:
zie naar mij om en wees mij genadig,
want op U wacht ik een leven lang.*

Steeds weer zoeken mijn ogen naar U.

*Zijt Gij het, Heer, die komen zal,
of moeten wij een ander verwachten?
Heer, mijn God, ik ben zeker van U.*

*Houd mij in leven,
wees Gij mij redding,
steeds weer zoeken mij ogen naar u.*

*Gij geeft uw woord aan deze wereld,
Gij zijt mijn lied,
de God van mijn vreugde
naar U gaat mijn verlangen, Heer.*

*Houd mij in leven,
wees Gij mijn redding,
steeds weer zoeken mijn ogen naar U.*

MOEDERTAAL

Misschien slaapt er nog iets diep in je hoofd
iets van de taal van je moeder

want taal kan slapen - je probeert te bedenken
wat je droomde terwijl de droom alweer verdwijnt
in een steeds donkerder wordende schemer nog
voor je de woorden ervoor terugvindt

bij het woord moedertaal zie ik een oude foto
een schemerdonkere slaapkamer en in het bed
een jonge vrouw met in haar schoot
een pasgeboren kind - mijn moeder en ik

ze buigt zich over mij en haar gezicht is
nadenkend alsof ze zich afvraagt wie ik ben
mij zoekt en zoekt naar woorden voor mij

ik herinner mij niets van wat ze zei maar
dat is misschien de taal van je moeder
slapende geluiden in je hoofd

Rutger Kopland
Over het verlangen naar een sigaret, 2001

Jiddish

Mijn vader zong de liedjes
die zijn moeder vroeger zong
later voor mij, die ze half verstond.

Ik zing dezelfde woorden weer
heimwee fladdert in mijn keel
heimwee naar wat ik heb.

Zing voor mijn kinderen
wat ik zelf niet versta
zodat zij later, later?

Voor de rozen verwelkt zijn
drinken wij al het bloemenwater.

Verdrietige intieme taal
het spijt me dat je in dit hoofd
verschrompelde.
Het heeft je niet meer nodig
maar het mist je wel.

Judith Herzberg
Beemdgras, 1968

Rijden in het donker. Dat doe ik heel graag.
Het heeft een beslotenheid die mij brengt
bij een vroeg en een mooi intiem levensgevoel.

Dat komt denk ik door mijn moeder.

Als we vroeger 's avonds laat, ergens vandaan, naar huis reden,
zat zij achterin.
Eerst zeiden we dan nog wel iets,
maar al gauw werd het stil.
Enkel het geluid van de auto.
Buiten was het donker.
We reden meestal zwijgend naar huis.

En dan, als uit een verre verte aangewaaid,
kwam van de achterbank haar zachte zingen.
De hele weg.
Tot we thuis waren.

Het waren psalmen.
Die kende ze vrijwel van buiten.
Of van binnen.
Ze had ze allemaal op de lagere school geleerd.

Moeiteloos diepte ze de verzen op uit haar geheugen.

Die teksten, daar begreep ik niet veel van.
Maar dit wist ik:
wij reden door de donkere avond
en in haar zingen
zong een zacht vertrouwen.

Van huis uit krijg je dingen mee die je nog weet
en misschien wel veel meer dingen die je niet meer weet
en je toch maken tot wie je bent.

Zou je je ooit kunnen herinneren wat ze zei,
die moeder met haar pasgeboren kind in haar schoot,
kijkend naar wie je bent,
zoekend naar woorden voor jou?

De taal van een moeder,
woorden die je meekreeg maar niet meer weet,
slapende geluiden in je hoofd.
Woorden van thuis,
al heb je het verlaten,
ze laten je niet meer los.

De gedichten in deze poëzievesper gaan over familie,
over de taal, de woorden, de liedjes van huis uit.
Het oudste gedicht is psalm 25.

Niet jiddisch, wel joods, en het bergt in drie zinnen
wat wij in het christelijke Westen van huis uit meegekregen hebben.
*Gij geeft uw woord aan deze wereld,
Gij zijt mijn lied.
Naar u gaat mijn verlangen.*
Maar is dat bestand tegen het komen en gaan van generaties?

In het gedicht Jiddish van Judith Herzerg gaat het over liedjes en heimwee.
Heimwee, *Heimweh*,
is een woord voor de pijn van het verlangen naar huis.

Het woord is stamt uit Zwitserland, eind 16^e eeuw. Het werd door een arts gebruikt
voor het ziekelijk verlangen naar huis van Zwitsers die in den vreemde waren.
Er werd zelfs beweerd dat de Zwitserse soldaten die in Frankrijk dienden, bij het
geluid van een alpenhoorn onmiddellijk deserteerden. Maar anderen beweerden later
dat dat alleen gebeurde als ze aan de verliezende hand waren, niet wanneer ze
wonnen.

Heimwee is iets anders dan nostalgie.
Iets anders dan een weemoedig verlangen naar iets wat geweest is,
wat voorbij is,
wat door een plek, een voorwerp, een lied of een geur
opeens weer in volle kracht voorhanden is.
Nostalgie vult de herinnering aan de werkelijkheid van toen
met de warmte van het ideaal dat opeens weer in je wakker is geroepen.
Een soort van gemis,
mild, een beetje droevig en een beetje mooi,
een beetje weg uit het 'nu':
ach, daar waar ik toen was,
toen ik nog had, toen ik nog kon, toen ik nog jong.

Nostalgie is verlangen naar vroeger.
Maar het kan schuren langs het heimwee
dat dieper ligt.

Heimwee is verlangen naar thuis,
met de wee, de pijn van het verdwijnen,
van het ontbreken,
van het missen.

Zoals heimwee van vluchtelingen, van migranten,
ver van hun land van herkomst,
op vreemde bodem,
ontworteld.

Of heimwee als een lege plek die je graag zou vullen,
zoals je in lege, onttakelde kerken
het verlangen kunt voelen dat er zo 'n wereld zou zijn,
zoals in de muziek die daar ooit klonk.

In zijn gedicht *Heimwee*?
vraagt Willem Wilmink zich in de laatste strofe af:
*Heimwee...hoe komt iemand erbij
als hij nog woont in 't huis waar hij
geboren is?
Wat is er dat hem denken doet
dat iets heel dierbaars al voorgoed
verloren is?*

Dat komt al dichter bij het heimwee in het gedicht van Judith Herzberg.
Het gaat over de jiddische liedjes die van generatie op generatie worden
doorgegeven.

Maar bij haar stukt het zingen.
Iets van thuis, wat vertrouwd was
en geborgenheid bood,
misschien wel iets wat voor het leven werd meegegeven,
ze begrijpt het maar half,
ze zingt dezelfde woorden weer,
maar hun betekenis is haar vreemd geworden.

Letterlijk opgevat is dat niet zo verwonderlijk bij die liedjes,
in die mengeltaal van Duits en Slavisch en Hebreeuws.

*Mijn vader zong de liedjes
die zijn moeder vroeger zong
later voor mij, die ze half verstond.*

Drie generaties in één zin.
En er komt nog een vierde generatie.
Ze zingt de liedjes, die ze zelf niet verstaat, toch voor haar kinderen.
Met het oog op later.
Maar wat geeft ze hen dan mee?
Wel de woorden, maar niet de ziel ervan?

Liedjes als rozen,
maar het water waaruit ze gevoed worden
is kennelijk voor iets anders gebruikt.

Wat tot het kostbare zielsgebied van vorige generaties behoorde,
het past haar niet meer, is haar vreemd geworden.
Ze voelt zich er niet meer in thuis,
niet in die taal, niet in dat gedachtengoed, niet in dat geloof.

Soms denk je even
dat dit gedicht niet enkel over liedjes gaat,
maar over het zingen zelf.

Verdwijnt die taal, dat gedachtengoed, dat geloof
omdat de liedjes niet meer doorgegeven worden?
Of worden de liedjes niet meer doorgegeven omdat de overtuiging ontbreekt?

En toch - je zou haast zeggen: tegen wil en dank,
toch fladdert heimwee in haar keel als ze die liedjes zingt.
Heimwee naar wat ik heb.

Dat is de paradox die in dit gedicht,
en misschien ook in het leven,
niet wordt opgelost,
die tot in de laatste strofe blijft.

Intieme taal, verschrompeld,
dit hoofd heeft je niet meer nodig.
En dan, haast als een bekentenis:
maar het mist je wel.

En hoe valt dat te rijmen?
Hoe kun je denken dat je iets niet meer nodig hebt
en het toch zo missen?

Zou heimwee, verlangen naar thuis,
niet enkel de honger kunnen zijn,
maar ook het voedsel?

Jiddish

*Mijn vader zong de liedjes
die zijn moeder vroeger zong
later voor mij, die ze half verstond.*

*Ik zing dezelfde woorden weer
heimwee fladdert in mijn keel
heimwee naar wat ik heb.*

*Zing voor mijn kinderen
wat ik zelf niet versta
zodat zij later, later?*

*Voor de rozen verwelkt zijn
drinken wij al het bloemenwater.*

*Verdrietige intieme taal
het spijt me dat je in dit hoofd
verschrompelde.
Het heeft je niet meer nodig
maar het mist je wel.*

Enige gedichten bij *FAMILIE*

van huis uit meegekregen

Sprookje

Voor mijn moeder en dochtertje

Zij luistren beiden naar haar oud verhaal,
wondere dingen komen aangevlogen,
zichtbaar in hun verwijde ogen,
als bloemen, drijvend in een schaal.

Er is een zachte spanning in hun wezen,
zij zijn verloren en verzonken in elkaar,
-het witte en het blonde haar-
geloof het maar, geloof het maar,
alles wat zij vertelt is waar
en nooit zal je iets mooiers lezen.

M. Vasalis.
De vogel Phoenix, 1947

EEN PSALM

De grazige weiden de rustige wateren
op het behang van mijn kamer
ik heb geloofd als een bang kind
in behang

als mijn moeder voor mij gebeden
had en mij weer een dag langer
vergeven was bleef ik achter
tussen roerloze paarden en koeien
te vondeling gelegd in een wereld
van gras

nu ik opnieuw door gods landerijen
moet gaan vind ik geen schrede
waarop ik terug kan keren, alleen
een kleine hand in de mijne
die zich krampt als de geweldige lijven
van het vee kreunen en snuiven
van vrede.

Rutger Kopland
Onder het vee, 1966

Gedragen kleding

I

Hun eens per week gewassen voeten
in veelvuldig gedragen sokken
in eeuwig gepoetste bottines
gingen tweemaal 's zondags ter kerke
in onwennig statige tred.

Jij, vader, sprong er nog uit
in je dure lakense jas,
je streepjesbroek die
- hoe is het godsterwereld mogelijk –
fantasiebroek genoemd werd
(en misschien nog wel wordt).

Door een broeder werd je berispt
toen jij, op klaarlichte zondag,
een brief op de post ging doen
en daarmee andren liet werken
terwijl het nog sabbat was
(ook droeg je een zomerkostuum).

Tussen dat volk bleef je leven,
goedsmoeds. Ik heb 't ze nooit vergeven.
Jou wel, maar veel te postuum.

II

Dan was er die kennis
die niet naar de kerk ging
maar wel steeds de schrift
in het midden bracht.
Hij heeft meer verstand
dan menig predikant,
zo werd van hem gezegd.

Ook hij stapte op zondag
statiger dan anders
maar wandelde liever
- alleen, ongetrouwd –
in 't lommerrijk stadspark
en sprak dan van 'deez' tempel
van ongekorven hout'.

Iedere ketter heeft zijn letter,
zei eens mijn moeder fel.
Zo had ik haar nooit gehoord.
Ik schrok, al bekoorden
zulke snel rijmende woorden
mij wel.

III

Ik heb dat rare geloof
als een jasje uitgedaan.
Ik was nog maar veertien jaar
en voelde mij begenadigd,
als was er een wonder geschied.

Toch, zonder kleerscheuren
is het niet gegaan.
Later kwam het besef:
je bent voorgoed beschadigd,
te nauwer nood gered.

Ik trok geen jas uit
maar een huid en
moest het voortaan zonder doen,
moest achter een
- door de geest uit de fles –
snel opgetrokken rookgordijn
verdwijnen voor wie alles ziet,
ook al bestaat hij niet.

Heimwee?

Waarom trekt men een droef gezicht
als een rijnaak met een klein licht
de nacht invaart?

Waarom stem een rangeerterrein
melancholiek, en wordt een trein
lang nagestaard?

Ik had als kind een huis en haard
en voor mijn toekomst werd gespaard
en in die kring
heb ik 't zigeunervolk benijd
dat zonder doel of zekerheid
langs 't koren ging.

Heimwee... hoe komt iemand erbij
als hij nog woont in 't huis waar hij
geboren is?

Wat is er dat hem denken doet
dat iets heel dierbaars al voorgoed
verloren is?

Willem Wilmink
Ze zeggen dat de aarde draait, 1988